

STAATSBOSBEHEER IN BERKHEIDE

DRIE JAAR RECREATIEBEHEER

DOOR ALBERT SALMAN*

Berkheide is al eeuwenlang het toneel geweest van de meest uiteenlopende menselijke activiteiten. Vanaf de late middeleeuwen was er reeds sprake van het halen van 'ruigte' en brandhout en van konijnenjacht. Tussen ca. 1400 en 1600 was er een dorpje Berckhey, dat overigens nooit meer dan 15 of 20 huisjes geteld heeft. Uit deze tijd dateert ook de steeds zeer beperkt gebleven veehouderij, waaraan oude volksnamen als Koeiebochthoogte en Schapenslag nog herinneren. Sedert het eind van de 18e eeuw werden er door ondernemende Katwijkers steeds meer duinvalleien geëgaliseerd ten behoeve van de teelt van vooral aardappelen. Ook aan deze activiteit danken we vele oude volksnamen, zoals Jan van Boeredel, Kneel de Koet z'n delletje en Knolletjesdel. Maar naast de armoedige duinbodem was er de zomerse droogte, die de boertjes uiteindelijk de das omdeed, vooral na het begin van de grondwaterwinning in 1878 door de Leidse Duinwater Mij. Slechts enkelen bleven tot het begin van deze eeuw nog door tobben.

Ook deze eeuw bleef de mens een zwaar stempel drukken op het gebied. Naast de toenemende waterwinning kunnen we de aanleg van een boscomplex in de dertiger jaren noemen, dit op initiatief van jachttopziener Jan Parlevliet; dit bos werd eerst door de Duitsers (om het hout) en daarna door de infiltratie en door brandjes geteisterd. Deze oppervlakte-infiltratie was al in 1940 begonnen (vnl. om de drinkwatervoorziening in de toekomst veilig te stellen), maar pas na de oorlog sterk uitgebreid.

RECREATIE-GOLF

Pas in de zestiger en zeventiger jaren begon de duinrecreatie ernstige vormen aan te nemen. Het bramenplukken werd van gebruiksvorm tot sport, eiernapers schakelden over op vuilniszakken en de infiltratieplassen werden Katwijk's populairste viswater (op de zee na natuurlijk). Kinderen stookten fikkies, voetballen in de oude akkers, bekloppen duintoppen en gleden van de hellingen. Grote troepen ruiters (soms wel 50 paarden) joegen over de ruiterpaden of (liever nog) dwars door het duin. Datzelfde deden motorcrossers en

zelfs ook fietsers. In de week-ends begon het te krioelen van de honden en de trimmers. De vestiging van een koffietent langs het fietspad trok meer en meer publiek. Publiek, dat vervolgens door grote meutes voortjakterende racefietsers van het (inmiddels geasfalteerde) fietspad afgejaagd werd, de duinen in. De aanleg van enkele schelpenpaden verkleinde hier weliswaar het kriskras-over-de-hellingen-lopen, maar had nimmer toch (opnieuw) een wervend effect.

Alsof dat nog niet genoeg was, denderden hier dan nog de treintjes van de Nederlandse Smalspoor Stichting (NSS) doorheen, doordeweeks gebruikt door de LDM, in de week-ends echter volgepakt met massa's pretzoekers, die zich onder luid getoeter en gejuich in Duinrell of Disneyland waanden, evenals de opvliegende vogels natuurlijk. En om de gelijkenis met een ware kermis kracht bij te zetten, kwamen er regelmatig groepjes militairen en een heus honden-circus om te 'oefenen' in deze sfeervolle omgeving...

Een recreatie-aspect dat zeker ook genoemd moet worden is het jachtbedrijf, wat beoefend wordt door het Jachtdepartement. In dit kader worden fazanten ge-

fokt en vetgemest, werd de hermelijn uitgeroeid, worden konijnen, wezels, bunzings, eksters, houtsnippen, patrijzen, pijlstaarten, wintertalingen, enz. met veel genot neergeknald dan wel ernstig verminkt. Uit niets blijkt, dat de jacht hier als een noodzakelijke beheersmaatregel beoefend wordt. Vandaar dat zij gerekend moet worden onder de recreatieve uitwassen, beoefend door enkelingen, maar met schrijnende gevolgen.

ROKENDE PUINHOOP

De LDM-bewakers en de (in de 60-er jaren aanwezige) vogelwachters konden in deze heksenketel niet veel uitrichten. Te meer daar de eigenaar van het overgrote deel van Berkheide, Domeinen, volstrekt geen aanstalten maakte om het beheer van 'niets doen' aan te gaan passen aan de recreatieve ontwikkelingen. In de loop van de zeventiger jaren kreeg Berkheide dan ook steeds meer de aanblik van een rokende puinhoop: de afsluitingen waren kapot, het aantal sluipgangen liep in de tientallen, het oppervlak stukgelopen en stuivend terrein was enorm en het wilde padennet werd met het jaar dichtter. Het gebied was inmiddels afgeschreven door de officiële natuurbescherming en door het wetenschappelijk onderzoek en de weg naar een letterlijk zowel als figuurlijk *vogelvrij* duingebied lag open.

OMMEKEER

Twee gebeurtenissen echter hebben er voor gezorgd dat Berkheide als natuurgebied nog een kans zou krijgen. Allereerst de oprichting van de Werkgroep Berkheide in maart 1975, die niet alleen planten- en vogelinventarisaties ging uitvoeren, maar zich ook ging bezighouden met de beheerssituatie t.a.v. recreatie

* Werkgroep Berkheide

LEGENDA

- 1 Pompstation L.D.M.
 - 2 Vlaggeduin
 - 3 Meer-met-de-muur
 - 4 Koffietent
 - 5 Hotel Duinoord
- Verharde weg/Fietspad
 - - - - - Smalspoor
 - · - · - Smalspoor + wandelpad
 - · - - - Smalspoor + nieuw wandelpad
 ······· Wandelpad
 ······· Nieuw of geprojecteerd wandelpad
 - - - - - Ruiterpad

en waterwinning.

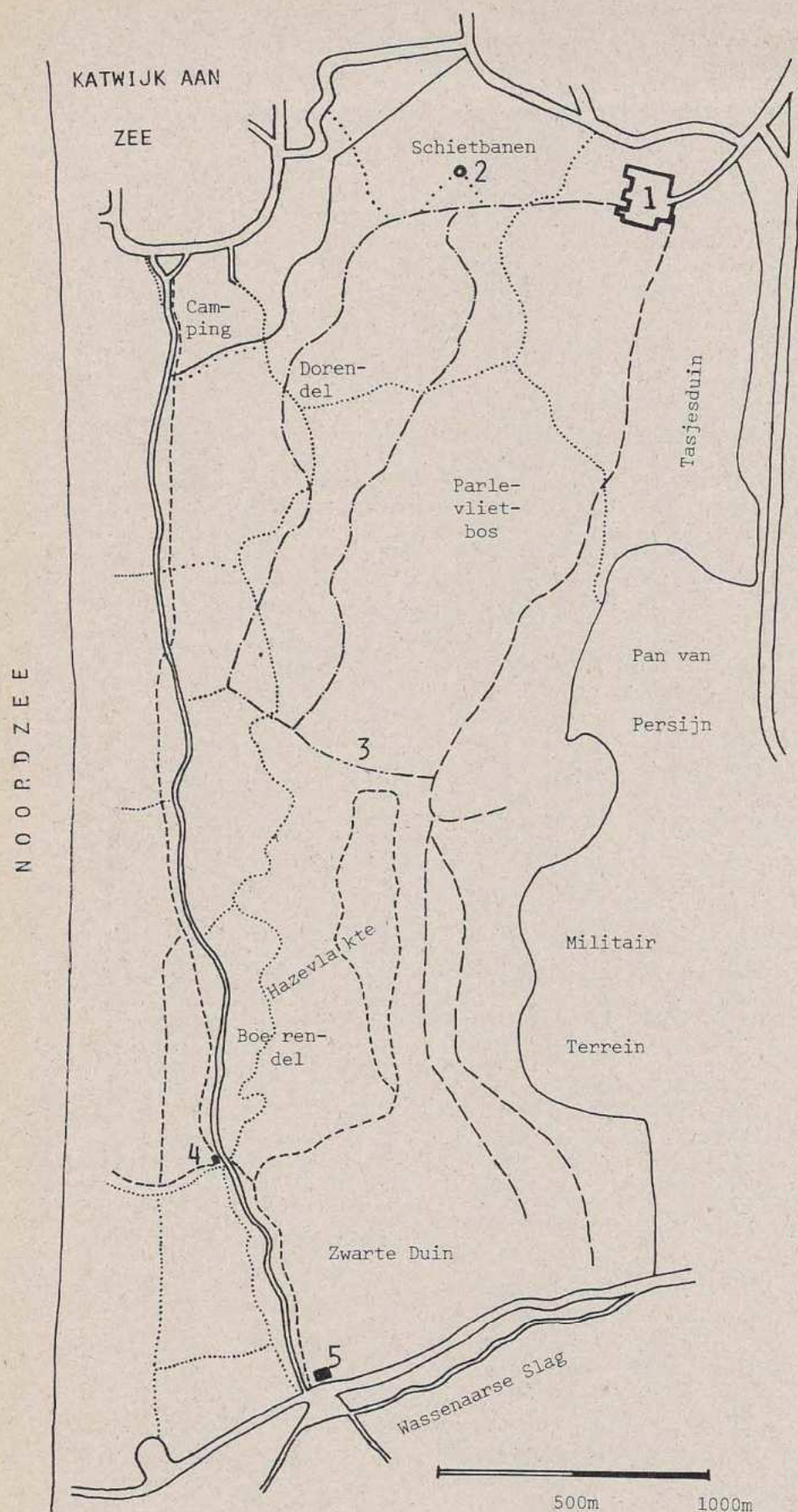
De tweede gebeurtenis was de eigendomsoverdracht van het gebied aan het Staatsbosbeheer op 1 januari 1977.

De beheersdoelstellingen die het SBB in het zgn Lange Termijn Plan (LTP) formuleerde, waren hoopgevend:

- herstel (...) van alle biologisch waardevolle ecosystemen
- het op natuurwetenschappelijk en landschappelijk verantwoorde wijze laten plaats vinden van drinkwaterwinning, zonder dat onnodige beperkingen aan het recreatief gebruik van het gebied worden opgelegd
- handhaven en ontwikkelen van recreatieve voorzieningen zodanig dat de op de natuur gerichte bezoekers van het duingebied de waarden daarvan optimaal kunnen beleven.

Sinds begin '77 zijn door het SBB een groot aantal maatregelen genomen om de recreatie in goede banen te leiden, d.w.z. op de wegen en paden. Uitvoering gesprekken hierover werden gevoerd met de Werkgroep Berkheide. Hierbij heeft de Werkgroep de volgende uitgangspunten naar voren gebracht:

1. De draagkracht van de verschillende terreingedeelten moet bepalend zijn voor de recreatieve ontsluiting. M.a.w.: de recreatie moet zich aanpassen aan het terrein en niet andersom! Kwetsbare terreingedeelten als het Tasjesduin, de Schietbanen, de Hazevlakte, het Zwarte Duin en de Boeredel moeten in elk geval worden ontzien.
2. De recreatieve chaos moet

overzichtskartaal Berkheide

worden aangepakt d.m.v. een strakke zōnering vanuit Katwijk aan Zee, waarbij het bezoek vanuit de Wassenaar Slag wordt afgeremd; in dit kader past een verplaatsing van de kofffietent in noordelijke richting, de sanering van paden in het zuiden en ruime gelegenheid tot extensieve recreatie in het noordwesten.

3. Mede door punt 2: schepping van een groot 'rustgebied' in het zuiden en oosten, waarin de meeste onder punt 1 genoemde gebieden liggen.

TOEGANGSVORWAARDEN

Bij de ingangen werden borden geplaatst met daarop aangegeven, dat men uitsluitend toegang heeft op wegen en paden en dat honden tussen 15 maart en 15 juli (broedseizoen) aangelijnd moeten zijn.

De Werkgroep heeft de laatste voorwaarde steeds te soepel gevonden en heeft herhaaldelijk gepleit voor permanente aanlijning of in ieder geval tot 15 augustus. Dit i.v.m. de veel voorkomende tweede broedsels: veel eerste legsels worden 'geraapt' of anderszins verstoord. SBB heeft bij monde van ing. Paff (districtsambtenaar) wel reeds in 1978 toegezegd, dat het broedseizoen verlengd zou worden, maar dit is tot op heden niet gebeurd.

BEWAKING

T.b.v. inrichting en controle werd het personeelsbestand ($\frac{1}{2}$ man) met twee zeer energieke bewakers uitgebreid; 's zomers werden er in de weekends zelfs nog twee extra surveillanten ingezet. De duinwachters kregen verbaliseerbevoegdheid, waarvan zij eerst afgelopen jaar gebruik maakten.

Het gecombineerde effect van personeelsuitbreiding en het uitdelen van boetes heeft o.i. een bijzonder gunstig effect gehad op de situatie in het terrein. Vooral dit jaar werden er door onze Werkgroep minder overtredingen geconstateerd dan in de jaren daarvoor. Niettemin gebeurt er nog heel veel dat niet door de beugel kan en het is dan ook noodzakelijk dat er de eerstkomende jaren nog streng opgetreden blijft worden.

WANDELINGEN

Naast de al bestaande (met

blauwe paaltjes gemarkeerde wandelroute heeft het SBB de zgn. 'Duinrooswandeling' (3,5 km) in het noorden uitgezet, die o.m. over het Vlaggeduin voert (zie de kaart). Bovendien worden door de bewakers wekelijkse excursies gehouden.

PADEN

Naast het plaatsen van bordjes aan het begin van de wandelpaden heeft het SBB de schelpenpaden verbeterd en (deels op advies van de Werkgroep) een aantal nieuwe paden aangelegd in het noord-westen van het terrein, op de plaats van veel gebruikte wilde paden en van smalspoortracés. In de meeste gevallen heeft dit een positief effect gehad, omdat het publiek nu niet langer en brede strook stukloopt, maar overwegend op de paden blijft.

Op aandrang van de Werkgroep werden plannen gemaakt om de ruiterroute door het zuidelijke terreindeel (zie kaart) te saneren. Waarschijnlijk zullen er per 1 januari geen nieuwe ruitervergunningen meer worden afgegeven (m.m. A. Bos, bosopzichter).

Wat de paden betreft heeft de Werkgroep er verder op aangedrongen, dat er een wandelpad langs het gehele fietspad zou worden aangelegd op de plaats waar nu een ruiterspad ligt. Hiermee wil de Werkgroep bereiken dat er minder ongelukken op het (race)fietspad gebeuren en dat wandelaars uit angst hiervoor niet langer de duinen in hoeven te 'vluchten'. De houtvester jhr. de Beaufort, heeft dit echter afgewezen, omdat hij twee verharde paden naast elkaar in de duinen erg ontsierend vindt.

RASTERS

In 1978 zijn de 4-draadshekken langs de oostkant van het fietspad verwijderd, omdat die lelijk en niet functioneel zouden zijn. Wel zette het SBB lage 1-draadshekjes rond vastgelegde stuifplekken, kennelijk om aan te geven dat daar in ieder geval niet gelopen mocht worden. De Werkgroep wees SBB op de gevaren van de nu ontstane situatie: langs het fietspad zou het publiek gemakkelijk de indruk kunnen krijgen dat het SBB-gebied (i.h.a. niet-omrasterd) 'minder verboden' is dan

de zeereep (hoog, 4-draads raster) en dat bovendien nog weinig belopen hellingen (niet-omrasterd) eveneens minder verboden zijn dan de reeds stukgelopen plekken. Uiteindelijk heeft het SBB langs het gehele fietspad en langs vele wandelpaden 1-draads hekjes gezet. Een goed compromis!

KOFFIETENT

De oude kofffietent (zie de kaart) werd vorig jaar afgebroken en opnieuw gebouwd, met als argument dat de oude keet te groot en te afzichtelijk was. De Werkgroep heeft herhaaldelijk geprotesteerd tegen de plaats van het nieuwe kofffiehuis. Een dergelijk bouwsel fungeert als attractiepunt voor een enorm publiek, dat vervolgens uitwaaiert over het duin (Boeredel e.o.!), een groot assortiment snoeppapieretjes, ijsbekertjes, blikjes e.d. rondstrooiend. Daarom vond de Werkgroep, dat dit kofffiehuis liefst aan de rand van Katwijk zou moeten staan of niet ver daarvandaan, bijv. bij de noordelijkste ingang langs het fietspad. Alleen op deze plaatsen past het gebouw nog enigszins in de zōnering vanuit Katwijk.

TREINTJES EN VISSERS

Het SBB heeft (op advies van de Werkgroep) serieus overwogen om de NSS het duin uit te knikeren, maar na hevige protesten vanuit Katwijk (VVV) werd toch nog tot 1983 vergunning verleend om op 5 zaterdagen (na het broedseizoen) met publiek door het duin te karren, maar zonder getoeter!

Wat de sportvissers betreft: deze heeft het SBB van 1977 het duin uitgestuurd. Ook hierover ontstond echter flinke deining in Katwijk, waarna het SBB besloot een zeer beperkt aantal vergunningen te gaan uitgeven voor het Meer-met-de-Muur (zie kaart). Dit overigens met instemming van de Werkgroep.

De hondecircussen zijn definitief afgelopen.

SCHIETTERREIN

Over het in het uiterste noorden van Berkheide gelegen schietbanenterrein is al herhaaldelijk in dit blad geschreven. In 1976 werd het qua vegetatie zeer kwetsbare terrein

door Defensie verlaten, waarna Domeinen (de eigenaar) het verwaarloosde, omdat zij het toch kwijt wilde. De gemeente Katwijk en het SBB dienden zich als kopers aan, terwijl het terrein ten prooi viel aan vernielzuchtige Katwijkers. De Boomleeuweriken verdwenen en de vegetatie werd hier en daar stukgelopen. De Werkgroep vernam vervolgens de plannen van het SBB voor het gebied (superfijnmazig padennet, hondepoezône en een uitkijlduin met drie trappen); Katwijk leek zo mogelijk nóg snodere plannen voor te bereiden. Toen was de maat vol: de Werkgroep trok hevig aan de bel en wees enkele particuliere natuurbeschermingsorganisaties in een brief op de ernst van de situatie en de mogelijkheid van aankoop.

Toen het terrein begin dit jaar echter overgedragen werd aan het SBB, bleken alle plannen opgegeven te zijn, behalve dat van het uitzichtduin. Dit werd, compleet met 2 bielzen trappen, met grote spoed aangelegd op het Vlaggeduin (kaart). De rest van het Schietterrein werd vakkundig ingerasterd.

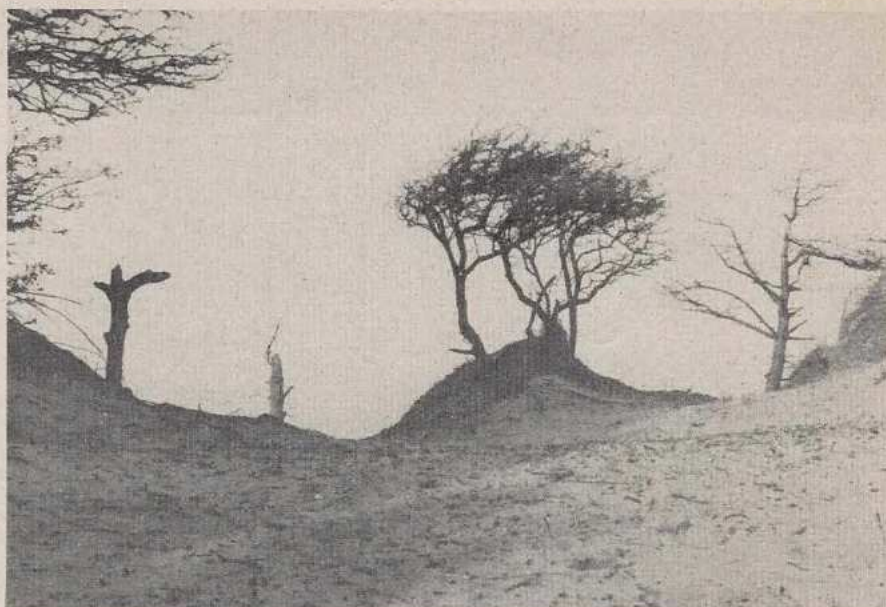
BOEREDDEL

Op herhaaldelijk verzoek van de Werkgroep heeft het SBB het wandelpad door de Boeredel (kaart) dit jaar in het broedseizoen afgesloten. Dit vanwege het grote aantal vogels, dat daar in de kwelplasjes pleegt te broeden (o.a. Waterral). Het weren van recreanten uit dit gebied zal zeker gunstige gevolgen hebben voor het broedsucces van de betreffende vogels.

Ook het komend jaar zal het pad in het broedseizoen afgesloten worden.

CAMPING

Het SBB heeft zich weliswaar reeds in 1977 voorgenomen om het kamphuisjesterrein in het noord-westen te saneren, maar het ziet ernaar uit, dat dit wel eens een zaak van lange adem zou kunnen worden. De gemeente Katwijk ziet die sanering nl. niet zo erg zitten (toerisme!) en heeft nu zelfs een bouwvergunning aangevraagd voor een nieuwe beheerderswoning (m.m. A. Bos).

een stringenter recreatiebeheer was in Berkheide echt wel nodig

WITKOP

Wegens personeelsgebrek heeft het SBB een aannemer in de arm genomen voor het vastleggen van grote stuifplekken. Deze aannemer, Witkop & Zn., lijkt echter nauwelijks onderscheid te kunnen maken tussen stuifplekken en fraaie (korst-)moshellingen, bijv. in het Zwarte Duin (kaart). Met als gevolg dat met zware vrachtwagens door de meest kwetsbare duinvegetaties gesjeesd is om hier en daar een weinig begroeide helling vol te zetten met helm of onder een dikke laag hooi te bedekken. Op zichzelf zou vastlegging met hooi (met wat zand eroverheen om wegwaaien te voorkomen) gunstiger kunnen zijn voor een natuurlijk herstel dan de helmlantages, die veel te lang blijven staan (dood of zeer levend). Maar zoals door Witkop toegepast is het vaak ontaard in het bedelven van gave korstmosvegetaties onder een dikke prop rottend hooi. Met als gevolg verruigingsverschijnselen en massale opslag van Kamille's en Koolzaad.

TOT SLOT

Sinds 1977 is de situatie in Berkheide enorm verbeterd. Overtreddingen zijn nog wel frequent, maar toch minder dan ooit daarvoor. Hier en daar begint de vegetatie zich langzaam te herstellen en ook de vogelstand vertoont weer lichte tekenen van vooruitgang (zie hiervoor ook de nog te verschijnen inven-

tarisatieverslagen van de Werkgroep Berkheide).

Toch is het goed ons te realiseren, dat de gunstige ontwikkelingen voor een groot deel te danken zijn aan de persoonlijke inzet van de twee duinwachters en hun resolute optreden, juist ook waar het verbaliseren betreft. Het volgend jaar komt er nog een (gedeeltelijke) kracht bij, waardoor de situatie wellicht nog verder kan verbeteren. Maar los van de mogelijkheden van deze mensen resten er nog een aantal structurele problemen:

- het kamphuisjesterrein
- de ongebreidelde jacht
- de treintjes
- het koffiehuis

Te hopen valt dat het SBB ook deze problematiek met de nodige voortvarendheid te lijf zal gaan om Berkheide als natuurgebied nieuwe kansen te geven. Kansen overigens, die pas ten volle benut kunnen worden, als de aantastingen en bedreigingen vanuit de waterwinning (infiltratie, aanleg van nieuwe drains) afgewend zullen zijn.

En zelfs op dit front kunnen we goede berichten melden: het SBB heeft in een nieuw erfpachtcontract aan de LDM strenge eisen gesteld (defosfatering, maximale waterstandsschommelingen, etc.) en bovendien een bezwaarschrift ingediend tegen de aanleg van genoemde drains, venals onze Werkgroep natuurlijk.

Er is dus zeker hoop: voor een natuurlijk Berkheide! ■